

A nyugalmazott (24.)

PODMANICZKY SZILÁRD

Az utcán botorkáltam a részemre kiosztott sötétségben. Az utcán, de miféle hely ez, hogy nyoma sincs egy léleknek se? Vagy már én lettem teljesen vak, hogy még a lélek nyomát se bírom felfedezni, ügyetlen és érzéketlen lettem? Ami, ugye, tudom, hogy hová vezet? Még jobban belebújtam a kabátomba, zsebre vágtam a kezem és róttam-róttam az utcákat, ahogy a lábamon kifért. A zsebem kiszakadt, a cérna elengedte a vásznat és a kezem belezuhant a bélésbe. A kabátom legalján egy egészen hideg tárgyakra ütköztem, a kulcsaimba. Olyan kellemesen émyitő érzés fogott el, mint amikor megtalálunk valamit, amit olyannyira elveszettnek hittünk, hogy már nem is gondoltunk rá, nem adtunk neki semmi esélyt, hogy felbukkanjon. És most felbukkant, megvolt. Nagyot sóhajtottam, szépet, és gondoltam, ideje lesz hazaindulnom. Először csak azért vert gyökeret a lábam, mert nem tudtam, hol vagyok, hogy most akkor merre. De ez volt a kisebbik gond, a lehető legkisebb. „Hiszen mindent felégettem magam mögött, mindent.” Már nem is örültem annyira a kulcsnak, ellenkezőleg. Sokszor elfogott már máskor is az indulat, hogy fölégessen magam mögött mindent, és Istenem, most megtettem, most már végképp nincs hová menni, nincs senki és semmi.

A kulcsok egészen átmelegedtek a kezemben, a meleg fémnek mindig volt valami enyhén embertelen szaga, a kulcsot szorongató emberé. Amerre álltam, elhajítottam a kulcsokat, nem egyenként, egyszerre mindet, mint valami sörétes puska, úgy tüzeltem. Nem láttam a kulcsok ívét, de valószínűleg ugyanazon a röppályán mozoghattak.

Aztán hallottam, amint egy bozótosba surranva berepültek, aztán egy hangot (kettőt): „öé”. Jesszusom, már megint mit tettem?! Elindultam a kulcsok irányába, ahonnan mostmár tisztán kivehetően halk sírdogálás hallatszott, olyasmí, amikor már sírdogálni sincs ereje az embernek, csak elképed, kifognak a könnyei, az arcára száradt könnyváz pedig összetartja a bőrét. Gondoltam, nem lehet, hogy a kulcs miatt legyen, egy kisebb fajta kulcs nem üt akkorát, hogy abból kijöjjön egy velőtrázó tragédia.

A bokrok között guggolt az ember hosszú, fekete ruhában. Amikor óvatosan megfogtam a vállát, mintha hálóing lett volna rajta, csak vastagabb. Nem rezzent össze, gondolom, hallotta a lépéseimet, s nagyobb lehetett az ő bánata, minthogy bármitől is elfogja a félelem. Egy darabig így maradtunk, a kezemből lassan melegség költözhetett a vállába, aztán kiemelte arcát tenyerei közül, és rámnézett.

Féltem, hogy esetleg csúnya lesz az arca és akkor én járok pórul, vagy meglátok rajta egy hosszú, félig begyógyult sebhelyet és elveszi kedvem a lélekemelő beszélgetéstől. De csak homályosan láttam az arcát, így nem volt ijesztő, sem kíváncsi a tekintete. Talán harminc évesnek mondhatnám, de lehet, hogy valamivel öregebbnek vagy fiatalabbnak. Egy arcból csak a megélt időt lehet kiolvasni és nem a születési dátumot.

„Mi történt, atyám?”, kérdeztem, mert addigra rájöttem, hogy egy pappal állok szemben. Megtörölte az arcát, felém fordulva leült, egy darabig maga elé bámult, aztán megszólt: „Elvesztettem a hitemet.” „Az bizony nagy baj”, válaszoltam azonnal, hogy lássa, otthonosan mozogok a témában. „És hogyan történt?”, faggattam tovább, hátha jót tesz neki, ha azonnal kiönti a lelkét, de azonnal, mielőtt a pusztta tények helyett a hit elvesztésének értelmezését hallanám, valami mesét, aminek ugyan hitelesek az alapjai, de valahol mégis sántítani fog. „Ez bizony hosszú történet – válaszolta – nem is tudom, hogy hol kezdjem, vagy hogy egyáltalán érdemes-e belekezdenem, meg hogy érdek-e téged egyáltalán és nem csak azért kérdezzétsz, hogy aztán majd elmeséld mindenkinek, hogy kicsoda nagyszerű ember vagy, hogy még egy papon is segíteni akartál. Nem tudom, milyen szándék vezérel téged.” „Semmilyen – válaszoltam azonnal – ha nem tetszik a képem, akkor arrébb is állhatok.” Megint nézett egy darabig, aztán felém nyújtotta a kezét és azt mondta: „Húzzál fel!”

„Felhő felhőt gyúrva jajgat...”

AZ OROSZ IRODALOM MÁRTÍRIUMA

6. Cvetajeva önkéntes halála

Marina Cvetajeva (1892–1941) a XX. századi orosz költészet – Ahmatova mellett – legnagyobb nőalakja. Értelmiségi családból származik – apja a Puskin Múzeum igazgatója, anyja zongoraművész volt. Korai indulását – első versei 16 éves korában jelentek meg – a családi háttér magyarázza. Tehetségére hamar felgyeltek, egymás után jelentek meg kötetei; s lelkes kiadója – Szergej Efron – lett a férje is. Polgári jólét, sikeres irodalmi pálya – ez várt volna rá, ha nem szól közbe a háború és a forradalmak. Férjét fehérítsttként messze sodorta a polgárháború, s a magára maradt költőnő kislányával csak 1922-ben tudta követni az emigrációba. Berlinben, majd Prága mellett telepedtek le, a cseh állam szerény apanázsából éltek, elég nyomorúságosan, s ehhez az is hozzájárult, hogy Cvetajeva nagyon nehezen tudta ellátni szerény háztartását – költőnek született, nem háziasszonynak. 1925-ben Párizsba került az újszülött Georgijjal négy főre szaporodott család. Cvetajeva sokat dolgozott az itt töltött 13 év alatt, de mindvégig honvágy gyötörte, s bár férjét sohasem hagyta el, fokozatosan romló kapcsolatukból új és új – többnyire a „levelezés szintjén” megfeneklő s a kiválasztott férfiak ijedt visszavonulásával végződő – szerelmekbe menekült. Marina ugyanis élete végéig kamaszlány maradt – csillapíthatatlan, inkább szeretet-, mint szerelmeisége megalázó helyzetekbe sodorta; tartózkodást, a nő szerephez hozzátartozó rafinériát nem ismert, túlradó érzelmeivel előbb-utóbb azokat a férfiakat is elriasztotta, akik a nőt is észrevették benne. Viszont ennek a nőietlen nőiségnek köszönhetőek az orosz költészet legjobb szerelmes versei, mint az Ophelia – a királynő védelmére, a Menekülés, a Magdolna és egy gyönyörű ciklus, a Versek az árvának hét költeménye, melyek egy jelentéktelen költőhöz, rajongásra, egyáltalán figyelemre

méltatlan bohémhez szólnak, aki Cvetajevának a kisujjával sem ért fel. (A férfi mentségére írható, hogy nem szerelmet, hanem lelki támaszt keresett a költőnőben, akivel személyesen nem is találkozott, s a válaszul rázúduló érzelmlavina inkább menekülésre, mint viszonzásra készítette – valljuk, be, természetes férfireakció volt ez!)

Az emigrációs lét nyomora és a Nyugaton egyre hatásosabban működő szovjet propaganda (gondoljunk Rolland vagy André Gide szovjetunióbeli útjára, Aragon és Eluard kommunista párttagságára) indíthatják el Marina férjét és lányát, Ariadnát a „visszaúton”. Efron belépett a „Szövetség a Szovjetunióba való hazatérésért” elnevezésű szervezetbe, amely – ma már közismert – a GPU fedőszerve volt. 1937-ben belekeveredett egy disszidens szovjet diplomata elleni merényletbe, ezért titokban és sürgősen távoznia kellett. Ariadna, akit a tiszta hit és lelkesedés vezetett haza, Moszkvában várta már. Marina párizsi léte ezután szinte lehetetlenné vált – sajtótámadások pergőtűzében élt, minden publikálási lehetőségtől megfosztották. Hosszú időre el is hallgatott, csak Csehszlovákia német megszállása váltott ki belőle ciklusnyi verset – rajongó szeretettel írt arról az országról, amely őt befogadta annak idején. Marina Cvetajeva fiával, Murrall (így becézték otthon Georgijt) 1939. június 12-én elhagyta Franciaországot, s ezzel megkezdődött utolsó két évének az önkéntes halálba vezető kálváriája.

Az újragegysített család egy Moszkva környéki nyaralófaluba, Bolsevóba költözött. De nem sokáig örülhettek egymásnak. Augusztusban letartóztatták Ariadnát, októberben Szergej Efront – a lányától és férjétől megfosztott Cvetajeva egyedül maradt Murrall. Újra a nyomorúság – alig fizető fordítási munkák, a megígért saját kötet visszavonása, és

közben a rettenetes: mi van az övéivel, mikor jönnek el érte is? A régi barátok támogatása és néhány fiatal költő tisztelő szeretete tartotta még életben. (Ekkor ismerkedett meg Arszenij Tarkovszkijjal, akinek rendező fiát, Andrejt nálunk is jól ismerik, de kevesen tudják, milyen jelentős költő volt az apa, akinek legjobb versei Marina Cvetajeva emlékéit idézik...)

Kitört a háború, és Cvetajevát más moszkvai írósokkal együtt a Káma vidékére evakuálták. De ő nem kapta meg a szovjet íróknak járó kedvezményeket – nemcsak „burzsoá szellemű” költő volt, de ráadásul a „nép ellenségének” felesége. (Sose tudta meg, hogy férjét még az ő életében kivégezték, lánya évekkül később került elő a táborokból.) Végül már mosogatóknak jelentkezett az Irodalmi Alap étkezdéjébe. (Az étkezde csak a halála után nyílt meg – ma se tudjuk, felvettek volna-e legalább oda?) Nehéz helyzetükért a fia is öt hibáztatta – két hónapig bírta még. 1941. augusztus 31-én fia és házigazdája „kommunista vasárnappra”, terménybegyűjtésre mentek. Marina ezt az alkalmat használta fel arra, hogy véget vessen szenvedéseinek. Megírta fiának szóló búcsúlevelét és felakasztotta magát. Sírjának pontos helyét nem sikerült kideríteni. (Murr két év múlva elesett a fronton.)

Húsz évvel később kezdték újra kiadogatni – a XX. kongresszus utáni „új hullám” nemzedékére nagy hatást gyakorolt, bár verseinek többsége egészen napjainkig kéziratban terjedt. Nálunk 1971-ben állított össze egy vékony kötetet Rab Zsuzsa. Jövőre – Cvetajeva születésének 100. évfordulójára – tervez egy teljesebb válogatást az Európa Kiadó.

BAKA ISTVÁN

MARINA CVETAJEVA VERSEI

Szél, te szél

Szél, te szél, aki kisöpröd és elsöpröd a nyomokat!
Te vörös madárként röpdösés,
átútsz kőhomlokokat.

Hosszúlábú eb, ki zabmező
dőlűútjain szalad.
– Szél, te szél, eszed elvesztő
csipkés rokolyák miatt!

Szél, te bíbor vész, a lázadás
első hírnöke te vagy, –
csélcsap szél, akasztófavirág, –
markomba szorítalak!

Garázdálkodtál már eleget
meredélyen, dúlt havon, –
te – a sálamba tekertelek,
csüngesz most a vállamon.

Véled mi a gaztetteidért
elszámolunk hamarost, –
szél, te bőrkabátos, barna szél,
vörös homlokcsillagos!

(1920. július)

Magdolna

A tíz parancsolat szénével
köztünk tíz máglya ég.
A rokon vér taszít – de nékem
idegen a tiéd.

Evangéliumod korában
lehettem volna egy...
(Idegen vér – a legkívántabb
s a legidegenebb!)

Tehozzád minden nyomorommal
vonszolnám magamat, –
fény gyapja! – démoni hajammal
elfedve, olajat

csorgatnék lábadra s a lábak
alá, a földre már...
Folyjanak az adott vágyak,
összeköpködvé bár!

Ajkaim s kóchajam habjával
és minden gyönyöröm
nedvével... Hajamba a lábad,
mint prémben, törölöm.

Szönyegként lépteid alá
terülök, és te nékem,
kinek a fürtje csupa láng,
mondod: kelj fel, nővérem!

(1923. augusztus)

Menekülés

Rejtőzve zápor függönyébe
sok közönyös szempár elől,
– ó, holnapom! – kémmellek téged,
akárcsak a bombát vető

a vonatot kémmeli, még meg-
rettenve robbantás-zajától...
(Iszonya nemcsak az ölsnek
űz minket arcunkat a zápor-
sörénybe fúrni!) Nem a vádtól
rettegés, nem... De füttyök, felhők!
A Holnap teljes gőzzel száguld
a peron mellett, s messzi elűnt

a Múlt... Ó, áldott Istenem!
Uram! S verődöm füstgomolyba,
mint falba... (Hágcsóra teszem
a lábam – vagy már láb se volna,
se kéz?) Lázálombéli éj
lámpái versztoszlopokon...
Nem szerelem, nem szenvedély,
vonal vagy, véled utazom
az Öröklétbe...

(1923. október)

Ha nézek...

Ha nézek a szárnyra kelő levelekre,
hogy szállnak alá, lepik utca követ,
s hogy törli le őket a piktor ecsetje –
így véglegesülhet a vásznon a kép –,
azt gondolom (ó, soha senki se vágyik
ölelni, simítani már fejemet),
lombsácscon, ahol csak a rozsdá virágzik,
levél vagyok én is – a fán feledett.

(1936. október)

(Baka István fordításai)